

Od odpowiedzialności za bezpieczeństwo turysty na obszarze parku narodowego obejmującego tereny górskie

Dominik Wolski

Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydział Prawa i Administracji, e-mail: wolski_d@yahoo.pl

Słowa kluczowe: turystyka góraska, park narodowy, prawo, odpowiedzialność, wypadki, turysta, przewodnik turystyczny, organizator turystyki

Keywords: mountain tourism, national park, law, responsibility, accidents, tourist, tourist guide, tourist organizer

Streszczenie

Każdego roku ogromne rzesze turystów odwiedzają obszar Tatrzańskiego Parku Narodowego. Zjawisku masowości uprawiania turystyki towarzyszą niestety również wypadki, które są m.in. efektem tego, iż przeważająca większość turystów nie ma świadomości ryzyka związanego z uprawianiem turystyki w górach. To skutkuje zarówno brakiem odpowiedniego przygotowania, jak i lekceważeniem występujących tam zagrożeń.

W świetle obowiązujących przepisów, zobowiązany mi do zapewnienia bezpieczeństwa turystom w terenach górskich wchodzących w skład obszarów parków narodowych są w szczególności dyrekcje parków narodowych, a także przewodnicy turystyczni i organizatorzy turystyki. Obowiązki informacyjno-prewencyjne spoczywają również na specjalistycznych organizacjach ratowniczych.

Istnienie wymienionych powyżej obowiązków w żadnym razie nie może jednak prowadzić do wyłączenia odpowiedzialności turysty za działania, jakie podejmuje na obszarze parku narodowego, w szczególności za uprawianie turystyki w terenie górskim. Turysta winien mieć świadomość ryzyka i możliwych konsekwencji, a także odpowiedzialności za skutki zdarzeń mających miejsce podczas uprawiania turystyki.

Uwagi wstępne

Truizmem jest stwierdzenie, iż każdego roku obszar Tatrzańskiego Parku Narodowego (TPN) odwiedzają rzesze turystów¹ oraz innych osób, które z górami wiąże

pasja lub wykonywany zawód. W poziomie i w pionie przemierzają obszar TPN wspinacze, przewodnicy, ratownicy górscy, a także osoby zatrudnione w parku narodowym. Tak duża skala tego ruchu, obejmującego osoby o skrajnie różnym stopniu przygotowania do podejmowania różnego rodzaju działań powoduje, iż nie jest możliwe uniknięcie wypadków.² Wprawdzie nie jest ich tak wiele, jak na obszarze Alp, ale też zarówno obszar, jak i ruch turystyczny w tych dwóch pasmach górskich jest nieporównywalny.³ Liczba wypadków w górach w porównaniu z liczbą np. wypadków drogowych nie jest tak duża. Jednak wypadki te uzyskują znaczny rozgłos medialny, co wydaje się wynikać z dwójakiego rodzaju czynników. Po pierwsze, są to nierzadko wypadki tragiczne o bardzo poważnych skutkach przemawiających do wyobraźni. Drugą przyczyną jest częste uznawanie aktywności w górach za coś, co nie jest objęte „koniecznością życiową.” Turysta udaje się w góry z własnej woli i przy braku konieczności w ogólnym tego słowa znaczeniu. Dlatego też wypadek w górach często uznawany jest za zdarzenie „niepotrzebne”, a sama tego rodzaju aktywność, nieodłącznie związana z ryzykiem dla wielu osób nie znajduje racjonalnego uzasadnienia.

O wypadkach w górach, podobnie jak o bezpieczeństwie i odpowiedzialności zazwyczaj mówi się niewiele. Najczęściej dyskusja na ten temat gwałtownie wybucha po jakimś tragicznym zdarzeniu. Przykładem może służyć wypadek pod Rysami z 2003 r. (Goślińska, 2005; Brunetko 2003) lub wypadek, jaki miał miejsce w 2005 r. podczas tzw. wyprawy partnerskiej na Elbrusie (<http://wyprawypartnerskie.pl/>). Po każdym z tych zdarzeń w mediach przetaczała się burzliwa dyskusja (Turkot, 2007), która po pewnym czasie cichła. Oczywiście w tym kontekście nie można nie zauważyć akcji informacyjnej prowadzonej przez TPN oraz Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe (TOPR), a także inne organizacje, jednak nie są one tak „nośne” medialnie

¹ Por. dane o ilości turystów, którzy odwiedzają obszar TPN w Tatry, TPN, Biuletyn, 2009, s. 5 oraz Tatry, TPN, Biuletyn, 2010, s. 18.

² Zob. www.topr.pl.

³ Por. Sauvy, 2006.

i temat ten nie jest obecny zbyt często w dyskusji publicznej. Wydaje się, iż nieco inaczej ta sytuacja wygląda w krajach alpejskich, gdzie zarówno skala ruchu turystycznego i ilość wypadków, jak i doniosłość problemów dla lokalnych społeczności (np. zagrożenie lawinami) powodują, iż problem zagrożeń związanych z górami jest bardziej obecny. Działają tam również specjalistyczne ośrodki, jak w Davos⁴ czy przy Uniwersytecie w Innsbrucku,⁵ które zajmują się badaniem problematyki bezpieczeństwa i odpowiedzialności w górach, także w ujęciu odpowiedzialności prawnej.

Można wskazać kilka prawidłowości (przemian), jakie w szczególności w Polsce nastąpiły i następują nadal w ciągu ostatnich kilkunastu lat, a które wymuszają nowe podejście do problematyki wypadków i bezpieczeństwa w górach. Pierwszą z nich jest wspomniany już znaczny wzrost ruchu turystycznego, co widać szczególnie wyraźnie na obszarze TPN. Można zaobserwować pewną modę na uprawianie turystyki górskiej w jej różnych formach, która generuje znaczny wzrost liczby turystów na obszarze gór. Z drugiej strony wydaje się, iż mamy do czynienia z pewnego rodzaju „*demistyfikacją*” gór, która sprowadza się do tego, iż przestaje to być obszar niedostępny, mistyczny i zarezerwowany jedynie dla elitarnej grupy. Dotyczy to nie tylko Tatr, ale także gór wysokich, takich jak Himalaje. Góry przestają być kojarzone jedynie z wielką przygodą, zarezerwowaną wyłącznie dla nielicznych, ale stają się obszarem dla wszystkich. Kolejny, bardzo istotny element, jaki ma ogromny wpływ na problem odpowiedzialności w górach, to profesjonalizacja zawodów związanych z górami i turystyką. W szczególności dotyczy to przewodnictwa górskiego, które jeszcze do niedawna traktowane było jako swego rodzaju misja lub dodatkowe zajęcie. W tej chwili powiększa się liczba profesjonalnych przewodników, dla których jest to zawód będący zarazem podstawowym źródłem utrzymania. Profesjonalizacja zawodu przewodnika stała się faktem, a sami przewodnicy skupiają się w specjalistycznych organizacjach o zasięgu zarówno krajowym, jak i międzynarodowym.⁶ Dowodem wzrostu znaczenia zagadnień związanych z przewodnictwem turystycznym i obejmującymi ten obszar regulacjami prawnymi była burzliwa dyskusja, jaka przetoczyła się podczas prac nad ostatnią nowelizacją ustawy o usługach turystycz-

nych.⁷ To również świadczy o tym, iż prawna regulacja zawodów związanych z działalnością w górach, wpływająca na możliwość wykonywania tych zajęć, ma znaczenie dla coraz większej grupy osób i posiada istotny wymiar ekonomiczny. Proces profesjonalizacji zawodów związanych z górami miał już miejsce w Europie zachodniej, gdzie problematyka odpowiedzialności osób wykonujących zawód (świadczących usługi) w górach ma duże znaczenie, także w aspekcie prawnym. Świadczyć o tym mogą również procesy, jakie toczyły się przed tamtejszymi sądami, których przedmiotem była odpowiedzialność za wypadki w górach.⁸ Na doniosłość problematyki związanej z bezpieczeństwem w górach wskazuje także kolejna dyskusja, jaka miała miejsce tym razem przy okazji prac nad projektem ustawy o ratownictwie i bezpieczeństwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich z dnia 24 lutego 2009 r.⁹ Zarówno ten projekt, jak i projekt w wersji z dnia 19 sierpnia 2010 r., która skierowana została do rozpatrzenia przez Radę Ministrów¹⁰ zasadniczo powielał dotychczas obowiązujące regulacje, w szczególności zawarte w ustawie z dnia 18 stycznia 1997 r. o kulturze fizycznej,¹¹ zastąpione z dniem 16 października 2010 r. przepisami ustawy z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie¹² oraz w rozporządzeniu z dnia 6 maja 1997 r. w sprawie warunków bezpieczeństwa osób przebywających w górach, pływających, kąpiących się i uprawiających sporty wodne,¹³ jednak proponowane w projekcie rozwiązania wywołały dające się zauważyć kontrowersje.¹⁴

⁷ Ustawa o usługach turystycznych z dnia 29 sierpnia 1997 r. (t.j. Dz.U. Nr 223, poz. 2268 ze zm.). Dyskusja dotyczyła głównie problemu zakresu regulacji prawnej dotyczącej przewodnictwa oraz istnienia obowiązku korzystania z usług górskiego przewodnika turystycznego w określonych sytuacjach. W jej ramach odbyła się konferencja pt. „*Ustawa o usługach turystycznych – proponowane kierunki zmian*”, jaka miała miejsce w dniu 17 października 2008 r. w Krakowie. Organizatorem konferencji był Zakład Prawa i Organizacji Turystyki Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie (Cybula, 2008). Rezultatem prac jest ustawa z dnia 29 kwietnia 2010 r. o zmianie ustawy o usługach turystycznych oraz o zmianie ustawy – Kodeks wykroczeń (Dz. U. z 2010 r., Nr 106, poz. 672), która weszła w życie w dniu 17 września 2010 roku.

⁸ Patrz m.in. www.mountain-clients.org.uk/category/court-cases. Zob. także „*Falszywy*” polski przewodnik górski skazany we Francji, 2010 oraz *Francja: Polak skazany za nielegalne wyprawy w góry*, 2010.

⁹ Projekt dostępny jest na stronie www.bip.mswia.gov.pl.

¹⁰ Zob. www.bip.mswia.gov.pl oraz (Żaczkiewicz-Zborska, 2010).

¹¹ T.j. Dz.U. Nr 226, poz. 1675 – dalej: u.k.f.

¹² Dz. U. z 2010 r., Nr 127, poz. 857 – dalej: u.s.

¹³ Dz.U. z 1997 r., Nr 57, poz. 358. Zgodnie z art. 91 ust. 1 pkt 1 u.s. rozporządzenie to zachowuje moc do czasu wydania aktów wykonawczych na podstawie art. 39 ust. 5 u.s.

¹⁴ Por. *Stanowisko Polskiego Związku Alpinizmu w sprawie projektu ustawy o ratownictwie i bezpieczeństwie*

⁴ Federalny Instytut Badań nad Lawinami i Śniegiem w Davos (WSL-Institut für Schnie- und Lawinenforschung SLF), Flüelastr. 11 CH-7260 Davos Dorf Switzerland.

⁵ Forschungsstelle für Bergsportrecht (Forschungsstelle für Bergsportrecht Universität Innsbruck), Innrain 52, 6020 Innsbruck.

⁶ M.in. Centrum Przewodnictwa Tatrzańskie w Zakopanem, Polskie Stowarzyszenie Przewodników Wysokogórskich w Zakopanem, UIAGM – Union Internationale des Associations de Guides de Montagnes (Międzynarodowa Federacja Stowarzyszeń Przewodników Górskich).

Odpowiedzialność związana z uprawianiem turystyki

Podając się omówienia zasad odpowiedzialności z tytułu zapewnienia bezpieczeństwa na obszarze parku narodowego warto rozpocząć od kilku uwag natury ogólnej, dotyczących odpowiedzialności związanej z uprawianiem turystyki górskiej. W pierwszej kolejności należy podkreślić, co wydaje się być akcentowane ciągle zbyt rzadko, iż odpowiedzialność z tytułu uprawiania turystyki w górach ponosi przede wszystkim sam turysta lub osoba podejmująca wszelkiego rodzaju inne aktywności. Każdy, kto wybiera się w góry winien mieć świadomość, iż uczestniczy w aktywności związanej podwyższonym stopniem ryzyka w porównaniu z przeciętnym. Wskazują na to osoby oraz organizacje wywodzące się ze środowisk związanych z działalnością w górach.¹⁵ Osoby podejmujące określoną aktywność w górach powinny mieć świadomość konieczności posiadania odpowiedniego przygotowania, wyposażenia oraz znajomości warunków, w jakich turystyka górską jest uprawiana. Brak tego przygotowania lub wyposażenia skutkujący nastąpieniem wypadku winien mieć również wpływ na zakres odpowiedzialności za następstwa wypadków, do jakich dochodzi w górach. Można pozwolić sobie w pewnym zakresie na zastosowanie analogii z przepisami o ochronie konsumenta i ukształtowanym w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości (ETS) wzorcem konsumenta. Trybunał wielokrotnie podkreślał, akcentowaną również w literaturze potrzebę ochrony konsumenta, jako słabszej strony stosunku zobowiązaniowego. Równocześnie jednak wskazywał, iż ochronie podlega konsument świadomy i dobrze wyedukowany (Łętowska, 2000, s. 86; Gneta, 2007, s. 22). Ochrona nie obejmuje takiej nieostrożności, nieroztropności i niedbałości w zachowaniu konsumenta, która przekracza wskazany powyżej wzorzec. Można te uwagi zastosować odpowiednio do działalności w górach. Turysta, który w określonych przypadkach domaga się ochrony, w tym dochodzi roszczeń z tytułu odpowiedzialności za wypadek w górach, powinien mieć świadomość, iż również na nim ciąży konieczność dochowania określonego stopnia staranności. Obejmuje to w szczególności odpowiednie przygotowanie i wyposażenie, a także właściwe reagowanie na warunki panujące w górach. Możliwości pozyskania koniecznych informacji na obecnym etapie rozwoju komunikacji są w praktyce nieograniczone. Niezależnie od wielkiej liczby prasy fachowej dostępnej na rynku oraz informacji znajdujących się w internecie, służą temu akcje informacyjne prowadzone przez parki narodowe i specjalistyczne organizacje ratownicze. Na stronach internetowych tych podmiotów dostępne

w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich z dnia 11 marca 2009 (Ldz. PZA – 110/09), www.pza.org.pl; Wolski, 2009b.

¹⁵ Por. *Stanowisko Polskiego Związku Alpinizmu...*; Wolski, 2009; Krzysztof, 2007.

są stałe komunikaty o warunkach panujących w górach (www.topr.pl, www.tpn.pl, www.gopr.pl). W związku z powyższym osoba decydująca się na działalność w górach powinna korzystać z wszystkich tych informacji i mieć świadomość, iż zaniechania w tym zakresie winny w konsekwencji mieć wpływ na odpowiedzialność za następstwa wypadków, do jakich dochodzi w górach.

W problematykę odpowiedzialności, jaką ponosi turysta uprawiający turystykę w górach wpisywał się przepis proponowany w projekcie ustawy o ratownictwie i bezpieczeństwie w górach w wersji z dnia 24 lutego 2009 r. dotyczący rozkładu ryzyka. Projektowana ustawa ma objąć zakresem regulacji między innymi obowiązki osób uprawiających rekreację ruchową, sport i turystykę w górach oraz na zorganizowanych terenach narciarskich (art. 1 pkt 2 projektu), a także warunki bezpieczeństwa tych osób (art. 1 pkt 4 projektu). Projekt ustawy określa również podmioty ponoszące odpowiedzialność za zapewnienie bezpieczeństwa w górach (art. 5). Regulacje te miały w zamyśle twórców projektu zastąpić do niedawna obowiązujące przepisy dotyczące bezpieczeństwa w górach znajdujące się w ustawie o kulturze fizycznej oraz w rozporządzeniu Rady Ministrów w sprawie określenia warunków bezpieczeństwa osób przebywających w górach, pływających, kąpiących się i uprawiających sporty wodne. Przepisem, który wzbudził największe kontrowersje był art. 3 ust. 1 zgodnie z którym, osoby uprawiające rekreację ruchową, sport i turystykę w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich, czynią to na własne ryzyko i własną odpowiedzialność. Brak miejsca w niniejszym artykule na szersze omówienie wątpliwości związanych z takim właśnie ukształtowaniem treści przepisu, tym bardziej, iż nie znalazł się on w projekcie ustawy z dnia 19 sierpnia 2010 r., który przedłożony został Radzie Ministrów. Koniecznym jednak wydaje się zwrócenie uwagi na kilka najważniejszych kwestii. Wskazać należy, iż „ryzyko” jest nie tylko pojęciem używanym w języku potocznym,¹⁶ terminem znanym naukom ekonomicznym, szeroko analizowanym w naukach o zarządzaniu,¹⁷ ale jest także pojęciem występującym w nauce prawa. Jest to bowiem jedna z zasad odpowiedzialności ukształtowanych przepisami kodeksu cywilnego.¹⁸ Odpowiedzialność oparta na zasadzie ryzyka, jest bardzo surową zasadą odpowiedzialności, gdyż w przeciwieństwie do zasady winy, jedynie wykazanie jednej z ściśle wskazanych przesłanek

¹⁶ Ryzyko: 1) możliwość, prawdopodobieństwo, że coś się nie uda; 2) przedsięwzięcie, którego wynik jest nieznany, niepewny, problematyczny; 3) odważenie się na takie niebezpieczeństwo, ryzykowanie; [...]. Tak Stankiewicz A., Wiśniakowska L., Wróbel B., Pakosz B., 1997, s. 985.

¹⁷ Przykładowa lit. patrz Sulkowski, 2007; Długosz, Laszuk, 1998; Kaczmarek, 2007; Nahotko, 1997.

¹⁸ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 ze zm.) – dalej: k.c.; Przykładem może być ryzyko przedsiębiorcy z art. 435 k.c.

egzoneracyjnych pozwala na uwolnienie się od odpowiedzialności.¹⁹ To osoba chcąc się uwolnić od odpowiedzialności musi wykazać, iż zaistniała jedna z przesłanek na to pozwalających. Odmienne jest w przypadku zasady winy, gdzie aby uwolnić się od odpowiedzialności wystarczy wykazać, iż dochowano należytej staranności w wykonaniu zobowiązania (Popiołek, 2005, s. 35–36). Nawiązując do komentowanego przepisu projektu ustawy należy mieć na uwadze, iż istnieje możliwość takiego ukształtowania jego wykładni, który będzie bezpośrednio nawiązywał do zasady ryzyka ukształtowanej na gruncie prawa cywilnego. To mogłoby skutkować znacznym zaostrzeniem odpowiedzialności turysty, a w konsekwencji przeniesieniem na niego ciężaru ryzyka i odpowiedzialności z wyłączeniem innych podmiotów. Można doszukiwać się również możliwości podnoszenia ewentualnego regresu przez ubezpieczycieli wobec turystów, którzy zawarli umowę ubezpieczenia od skutków zdarzeń w turystyce górskiej, jeżeli do wypadku doszło z powodu zaniedbań ze strony samych turystów. Pomimo jak się wydaje słuszności tezy, zgodnie z którą turysta winien mieć świadomość ryzyka, jakie ponosi uprawiając turystykę górską, takie rozłożenie akcentów wydaje się zbyt daleko idące (Wolski, 2009).

Odpowiedzialność związaną z uprawianiem turystyki górskiej ponoszą również podmioty prowadzące działalność w tej dziedzinie. Na rynku funkcjonuje szereg podmiotów, które świadcząc usługi turystyczne w zakresie turystyki górskiej, ponoszą równocześnie odpowiedzialność za bezpieczeństwo w górach. Następująca z dniem 16 października 2010 roku zmiana stanu prawnego, związana z wejściem w życie ustawy o sporcie, nie skutkuje zmianą zasad odpowiedzialności. Nowa ustawa przejmuje zasadniczo rozwiązania funkcjonujące na gruncie ustawy o kulturze fizycznej. Do grupy podmiotów ponoszących odpowiedzialność za działalność w górach w pierwszej kolejności zaliczyć należy górskich przewodników turystycznych. Przewodnicy w oparciu o nowe przepisy o bezpieczeństwie w górach, a w szczególności art. 39 ust. 1 u.s., który zastąpił art. 54 ust. 1 u.k.f., ponoszą odpowiedzialność za zapewnienie bezpieczeństwa prowadzonym turystom. Ponadto, zgodnie z art. 20 ust. 2 znowelizowanej ustawy o usługach turystycznych do zadań przewodnika turystycznego należy m.in. troska o bezpieczeństwo turystów w górach. Przewodnik za dochowanie powyższych obowiązków odpowiada

na zasadzie winy. W konsekwencji poniesie on odpowiedzialność, jeżeli nie dochowa należytej staranności w tym zakresie. Ta należyta staranność oceniana jednak będzie przy uwzględnieniu zawodowego charakteru działalności, jaką przewodnik prowadzi (art. 355 § 2 k.c.). Jeżeli zatem przewodnik wykaże, iż dochował należytej staranności w zakresie troski o bezpieczeństwo turystów, to pomimo nastąpienia zdarzenia powodującego szkodę będzie od odpowiedzialności zwolniony.

Drugą liczną grupą podmiotów, które ponoszą odpowiedzialność za bezpieczeństwo turystów przebywających w górach są organizatorzy turystyki (art. 3 pkt 5 u.u.t.). Jeżeli świadczone przez nich usługi, w tym pakiety usług tworzących łącznie imprezę turystyczną (art. 3 pkt 2 u.u.t.), będą obejmowały elementy turystyki górskiej, to organizator będzie odpowiadał za bezpieczeństwo turystów w górach. O istnieniu tej odpowiedzialności przesądzą zarówno wymienione już postanowienia art. 39 ust. 1 u.s., jak i przepisy ustawy o usługach turystycznych. W szczególności decydują o tym przepisy art. 11a ust. 1 u.u.t. oraz art. 11b ust. 4 u.u.t. Zgodnie z tym ostatnim przepisem organizator turystyki nie może wyłączyć swej odpowiedzialności za szkody na osobie turysty. Niezależnie od odpowiedzialności kontraktowej organizator, podobnie jak przewodnik turystyczny, ponosi również odpowiedzialność z tytułu popełnienia czynu niedozwolonego (deliktu), opartą na postanowieniach art. 415 i n. k.c. Ponadto, na organizatorze ciąży szereg obowiązków informacyjnych, w tym obowiązek poinformowania turysty o szczególnych zagrożeniach życia i zdrowia na odwiedzanych obszarach (art. 13 ust. 2 u.u.t.) (por. Wójtowicz, 2007). W tym kontekście warto również ponownie zwrócić uwagę na zasadę ryzyka, na której zasadza się odpowiedzialność organizatora ukształtowana przepisami art. 11a ust. 1 u.u.t. (Gospodarek, 2006, s. 379; Gneła, 2002, s. 47). Niezależnie od wątpliwości związanych z takim właśnie ukształtowaniem odpowiedzialności organizatora, zwłaszcza jeżeli dotyczy to turystyki górskiej (Wolski, 2009a), faktem jest, iż organizator turystyki odpowiada za zapewnienie bezpieczeństwa turystom korzystającym z jego usług. Dotyczy to zwłaszcza turystyki uprawianej w górach i jest wzmocnione ustanowionym w art. 30 ust. 1 u.u.t. obowiązkiem zapewnienia klientom opieki uprawnionego przewodnika turystycznego.²⁰

Bezpieczeństwo turysty na obszarze parku narodowego

Przedstawienie ogólnych zasad odpowiedzialności za bezpieczeństwo w górach stanowiło wstęp do głównego nurtu rozważań, który stanowi rozkład odpowiedzialności za bezpieczeństwo na obszarach górskich, które znajdują się na terenach wchodzących w skład parków narodowych. Objęcie określonego obszaru ochroną przy-

¹⁹ Odwołując się do uregulowań znajdujących zastosowanie w turystyce, jedynie wykazanie zaistnienia jednej z przesłanek wskazanych w art. 11b ust. 1 u.u.t. może pozwolić na uwolnienie od odpowiedzialności organizatora turystyki z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania umowy o świadczenie usług turystycznych. Do przesłanek tych należą: 1) działanie lub zaniechanie klienta; 2) działanie lub zaniechanie osób trzecich, nieuczestniczących w wykonywaniu usług przewidzianych w umowie, jeżeli tych działań lub zaniechań nie można było przewidzieć ani uniknąć, albo 3) siła wyższa.

²⁰ Por. także § 12 pkt 2 rozporządzenia z dnia 17 stycznia 2006 r. w sprawie przewodników turystycznych i pilotów wycieczek (Dz.U. Nr 15, poz. 104).

rody w formie parku narodowego ma na tę odpowiedzialność bardzo istotny wpływ. Odpowiedzialność za bezpieczeństwo osób znajdujących się na obszarze parku narodowego obejmującego obszary górskie, co dotyczy zarówno turystów czy wspinaczy, jak i osób prowadzących działalność zawodową, jest zagadnieniem złożonym. Składa się na to kilka czynników. Pierwszym jest fakt, iż obszar parku narodowego obejmującego tereny górskie podlega kilku, wzajemnie zachodzącym na siebie reżimom prawnym. Oprócz zasad wynikających z przepisów ogólnych, co na płaszczyźnie cywilnoprawnej obejmuje przede wszystkim przepisy kodeksu cywilnego, podlega także całemu szeregowi regulacji szczególnych, do jakich należą przepisy z zakresu ochrony przyrody oraz bezpieczeństwa w górach. Z drugiej strony wpływ na odpowiednie ukształtowanie odpowiedzialności ma także nierzadko dość skomplikowany status własnościowy obszarów wchodzących w skład parku narodowego²¹ oraz krzyżowanie się kompetencji różnych organów. Do wszystkich wymienionych czynników dodać należy fakt, iż najbardziej atrakcyjne obszary górskie znajdują się na terenach objętych różnymi formami ochrony przyrody, a w szczególności parkami narodowymi. Dotyczy to zwłaszcza obszaru Tatr, jako jedynych gór o charakterze alpejskim w naszym kraju (Barczyk, Jakubowski, Piechowski, Żuławska, 2000, s. 13), a w konsekwencji rodzących największe niebezpieczeństwo nastąpienia wypadku z uwagi na ukształtowanie terenu i występujące zjawiska. Do zjawisk tych zaliczyć można znaczne wysokości, dużą liczbę opadów, niskie średnie temperatury, a także niebezpieczeństwo zejścia lawiny. Dlatego też, problem zapewnienia bezpieczeństwa osobom przebywającym na tym obszarze i odpowiedzialności z tego tytułu należy do tak istotnych. Z powyższych względów zostanie on omówiony głównie na przykładzie Tatrzańskiego Parku Narodowego.

Bezpieczeństwo turysty a obszary ochronione

Wiele przepisów prawnych dotyczących turystyki, zarówno indywidualnej, jak i w szczególności zorganizowanej ma zasadniczo na celu ochronę turysty w różnych aspektach jego działalności. Z pewnością ochronie tej służą normy obejmujące kształtowanie zasad odpowiedzialności organizatora turystyki, jak również przepisy należące do prawa konsumenckiego. Celowi temu służą także przepisy dotyczące obowiązków w zakresie zapewnienia turystyce bezpieczeństwa. Z drugiej strony wpływ na uprawianie szeroko pojętej turystyki i odpowiedzialność w tym zakresie mają również regulacje słu-

żące ochronie określonych dóbr, którym turysta poprzez swoją działalność może zagrażać (Sondel, 2006, s. 8). Należą do nich przepisy dotyczące ochrony przyrody, a w szczególności ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody.²² Jej art. 6 ust. 1 statuuje różne formy ochrony przyrody. Jedną z nich jest wymieniony w pkt 1) park narodowy. Regulacje dotyczące parku narodowego w powiązaniu z przepisami o bezpieczeństwie w górach, mają znaczący wpływ na kształtowanie zasad odpowiedzialności za skutki wypadków w turystyce górskiej. Zagadnienia te przenikają się z problematyką dotyczącą szlaków turystycznych. Jest to nieuniknione z uwagi na istniejącą na obszarach parków narodowych sieć szlaków oraz wskazane w ustawie o ochronie przyrody uprawnienia dyrektora parku narodowego dotyczące kształtowania zasad udostępniania parku dla celów uprawiania turystyki, sportu i rekreacji.

Bezpieczeństwo turysty a regulacje dotyczące parku narodowego

Bez wątpienia wszelkie działania podejmowane na obszarze parków narodowych, nie wyłączając turystyki i rekreacji, powinny być podporządkowane idei ochrony przyrody (Sondel, 2006, s. 10). Dlatego też zarówno możliwość uprawiania turystyki na obszarze parku narodowego, jak i podstawy i zakres odpowiedzialności za skutki wypadków mających miejsce podczas jej uprawiania, muszą być oceniane w kontekście regulacji dotyczących ochrony przyrody. Zgodnie z art. 15 ust. 1 pkt 15 u.o.p. w parkach narodowych zabrania się między innymi ruchu pieszego, rowerowego, narciarskiego i jazdy konnej wierzchem, z wyjątkiem szlaków i tras narciarskich wyznaczonych przez dyrektora parku narodowego. Powtórzenie tych postanowień znaleźć można w wydanym na podstawie ustawy o ochronie przyrody rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 1 kwietnia 2003 roku w sprawie Tatrzańskiego Parku Narodowego.²³ W jego § 4 pkt 13) czytamy, iż na obszarze tego parku zabrania się ruchu pieszego, rowerowego, narciarskiego, jazdy konnej wierzchem, poza szlakami do tego wyznaczonymi. Przywołany art. 15 ust. 1 pkt 15 u.o.p. pozwala dyrektorowi parku narodowego na kształtowanie sposobu udostępniania jego obszaru m.in. na cele szeroko pojętej turystyki i rekreacji. Ponadto w myśl postanowień art. 102 ust. 2 u.o.p. dyrektor parku narodowego wydaje zarządzenia określające sposoby korzystania z obszarów parku narodowego w celach naukowych, edukacyjnych, turystycznych, rekreacyjnych i sportowych. Takim aktem prawnym jest Zarządzenie nr 6/2009 z dnia 22 maja 2009 roku w sprawie ruchu pieszego, rowerowego oraz uprawiania narciarstwa na terenie Tatrzańskiego Parku Narodowego (www.tpn.pl). Zarządzenie zgodnie z § 1 określa szlaki oraz trasy udostępnione dla turystyki,

²¹ Przykładem takiego obszaru może być teren należący do Wspólnoty Leśnej Ośmiu Wsi z siedzibą w Witowie. Wspólnota obejmuje miejscowości: Ciche, Czarny Dunajec, Chochołów, Dzianisz, Witów, Wróblówka, Podczerwone i Koniówka (zob. Barczyk, Jakubowski, Piechowski, Żuławska, 2000, s. 108 oraz Nyka, 2000, s. 90).

²² Dz.U. z 2004 r., Nr 92, poz. 880 (ze zm.) – dalej u.o.p.

²³ Dz.U. z 2003 r., Nr 65, poz. 599.

a także sposoby korzystania z nich. Ponadto w § 2 wyznaczone zostały szlaki turystyczne udostępnione do ruchu na obszarze TPN. Dyrektor parku narodowego ustala zatem, w jakim zakresie i na jakich obszarach tego parku oraz w jakich formach mogą być uprawiane sport, turystyka i rekreacja ruchowa, a także wyznacza szlaki turystyczne udostępnione dla ruchu turystycznego na obszarze parku narodowego (Robaczyński, 2006, s. 12).

Ta grupa przepisów kształtująca zasady udostępniania obszaru parku narodowego dla wymienionych celów, ma także wpływ na podstawy i zakres odpowiedzialności dyrekcji parków narodowych za bezpieczeństwo osób, którym ten obszar jest udostępniany. W szczególności dotyczy to wyznaczonych szlaków turystycznych i wykazuje ścisły związek z przepisami dotyczącymi bezpieczeństwa w górach. Dyrektor parku narodowego ustalając zasady udostępniania jego obszaru na wymienione wyżej cele, w tym określając przebieg szlaków turystycznych, w powiązaniu z przepisami dotyczącymi bezpieczeństwa w górach ponosi odpowiedzialność za skutki zdarzeń mających miejsce na obszarze parku narodowego, jeżeli były one konsekwencją zaniedbań w powyższym zakresie. Obowiązki dyrektora obejmują zarówno odpowiedzialność za stan obszarów udostępnionych na cele turystyki, a zwłaszcza urządzeń znajdujących się na szlakach, jak i konieczności informowania turystów o warunkach uprawiania turystyki panujących na obszarze parku narodowego.

Obowiązek zapewnienia turystyce bezpieczeństwa na obszarze parku narodowego w świetle przepisów o bezpieczeństwie w górach

Odpowiedzialność dyrekcji parków narodowych za zapewnienie bezpieczeństwa osobom przebywającym w górach, musi być oceniana również z perspektywy przepisów dotyczących bezpieczeństwa w górach. W pierwszej kolejności sięgnąć należy do art. 39 ust. 1 u.s. Zgodnie z tym przepisem zapewnienie bezpieczeństwa osobom przebywającym w górach należy między innymi do dyrekcji parków narodowych.²⁴ Przepis ten należy interpretować w powiązaniu z opisanymi wyżej przepisami ustawy o ochronie przyrody nadającymi dyrekcjom parków narodowych wyłączne uprawnienia do określania sposobów i zakresu udostępniania obszaru parku narodowego dla celów turystyki i rekreacji. Dyrektor parku narodowego wydając zrządzenie wskazujące gdzie i w jaki sposób te aktywności mogą być uprawiane na obszarze parku, powinien kierować się względami ochrony przyrody, jako podstawowymi celami, dla jakich park został utworzony (Sondel, 2006, s. 10). Wyznaczając te obszary, nie może jednak w świetle wymienionych prze-

pisów dotyczących bezpieczeństwa w górach abstrahować od wymogów bezpieczeństwa związanych z uprawianiem turystyki. Na tym tle pojawia się wątpliwość związana z zakresem odpowiedzialności dyrektora parku narodowego za bezpieczeństwo turysty. Powracając wcześniej do uwag dotyczące wymogów bezpieczeństwa, do jakich powinien stosować się turysta, w szczególności posiadając odpowiedni sprzęt, przygotowanie i racjonalnie oceniając panujące warunki. Pojawia się teoretyczne, a także praktyczne pytanie – czy obowiązki dyrekcji parku ograniczają się do konieczności właściwego poinformowania osób odwiedzających ten park o niebezpieczeństwach występujących na jego obszarze, w tym o zagrożeniu lawinowym, czy też dyrektor parku narodowego powinien podejmować aktywne działania na rzecz zapewnienia turystom bezpieczeństwa? Za działania mieszczące się w tym ostatnim zakresie należałoby uznać zamykanie zniszczonych, stwarzających znaczne niebezpieczeństwo lub zagrożonych zejściem lawin odcinków szlaków. Obowiązki informacyjne, mające na celu podniesienie poziomu bezpieczeństwa turysty poprzez uświadomienie mu zagrożeń i ryzyka towarzyszących uprawianiu turystyki górskiej znalazły swój wyraz w nowej regulacji ustawy o sporcie. Zgodnie z art. 39 ust. 2 pkt 4 u.s. realizacja obowiązków w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa w górach, określonych w ust. 1 polega na informowaniu o zagrożeniu lawinowym oraz innych tworzących się niebezpieczeństwach. Tak szerokie ujęcie obowiązków dyrekcji parków narodowych poprzez użycie sformułowania „*innych tworzących się niebezpieczeństwach*” powoduje, iż trudno jest ustalić ich granice. Realizacja tych obowiązków ma charakter nie tylko prewencyjny, ale również edukacyjny. W tym zakresie wydaje się, iż nowa ustawa o sporcie nie tylko precyzuje obowiązki podmiotów odpowiedzialnych, ale także je poszerza. Z kolei w myśl art. 39 ust. 2 pkt 1 u.s. realizacja obowiązku zapewnienia bezpieczeństwa osobom przebywającym w górach polega na zabezpieczeniu terenów, obiektów i urządzeń. Ponadto podmioty te mają obowiązek określić i upowszechnić zasady korzystania z danego obiektu, terenu czy urządzenia (art. 39 ust. 2 pkt 2 u.s.). Obowiązki te były już realizowane przez parki narodowe pod rządem wcześniej obowiązujących przepisów, które jednak nie precyzowały ich w taki sposób, jak obecny art. 39 ust. 1 i ust. 2 u.s. Nowa ustawa wprowadza także obowiązek zapewnienia możliwości działania na określonym obszarze specjalistycznych organizacji ratowniczych (art. 39 ust. 2 pkt 3 u.s.). Wprowadzone regulacje statuują bardzo szeroki zakres obowiązków podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo w górach, w tym także dyrekcji parków narodowych. W przypadku obszarów górskich objętych parkiem narodowym dyrekcja parku staje się w istocie najważniejszym podmiotem odpowiedzialnym za bezpieczeństwo. Obowiązek istniejący na gruncie poprzednich przepisów wydawał się mieć węższy zakres w porównaniu do obecnej regulacji. W związku z tym wydaje się, iż nie wystarczy w tym przypadku

²⁴ Uwagi na ten temat na tle art. 54 ust. 1 u.k.f., który został z dniem 16 października 2010 r. zastąpiony art. 39 ust. 1 u.s. także Sondel, 2006, s. 11–12.

jedynie udzielanie informacji o warunkach uprawiania turystyki na obszarze parku. Mając świadomość poziomu wiedzy o turystyce i przygotowania do jej uprawiania, jaką posiadają osoby odwiedzające park, o czym świadczą opisy akcji ratowniczych przeprowadzanych na obszarze TPN (www.topr.pl) należy uznać, iż sama akcja informacyjna, choć niewątpliwie bardzo istotna, nie jest wystarczająca. Aby właściwie realizować nałożone obowiązki w zakresie bezpieczeństwa turystów dyrekcja parku narodowego powinna połączyć akcję informacyjną z aktywną działalnością na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa, w tym wyłączeniem z ruchu turystycznego tych obszarów i odcinków szlaków, na których panują bardzo trudne warunki lub istnieje zagrożenie, które może narazić przeciętnie przygotowanego turystę na niebezpieczeństwo. Ta kwestia nie jest jednoznaczna i może wywoływać spory, gdyż turysta odwiedzający park narodowy obejmujący obszary górskie, winien także mieć świadomość występujących tam zagrożeń i koniecznego przygotowania. W dzisiejszych czasach, przeszło sto lat od początków turystyki górskiej w Polsce, świadomość ta wydawać by się mogła powszechną. Także ewentualna realizacja obowiązków w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa turystyce i odpowiedzialność z tego tytułu winna być oceniana przy uwzględnieniu tej okoliczności. Praktyka wskazuje jednak niestety, iż wiedza turystów odwiedzających obszary górskie o koniecznym przygotowaniu, a także o zagrożeniach związanych z uprawianiem turystyki górskiej nie stoi na zbyt wysokim poziomie, co znajduje odzwierciedlenie w statystykach wypadków mających miejsce na obszarze TPN.²⁵

Bezpieczeństwo turysty a forma władania obszarem wchodzącym w skład parku narodowego

Uzupełniając zagadnienia związane z odpowiedzialnością za obszar parku narodowego i uprawianą na nim turystykę, należałoby odwołać się również do przepisów dotyczących prawnej formy korzystania z nieruchomości znajdujących się na obszarze tego parku. Zgodnie z postanowieniami art. 10 ust. 3 u.o.p., nieruchomości Skarbu Państwa położone w granicach parku narodowego i służące realizacji jego celów zostają oddane w trwały zarząd tego parku, w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami.²⁶ Forma tą jest zatem trwały zarząd, który w świetle postanowień art. 43 ust. 1 u.g.n. jest prawną formą władania nieruchomością przez jednostkę organizacyjną. W stosunku do oddanej w trwały zarząd nieruchomości jednostka ta posiada określone uprawnienia, które wymienione zostały w ust. 2 art. 43 u.g.n. W szczególności jest uprawniona do korzystania z niej w celu

prowadzenia działalności należącej do jej zakresu działania (art. 43 ust. 2 pkt 1 u.g.n.). W sprawach nie uregulowanych w ustawie o gospodarce nieruchomościami do instytucji trwałego zarządu odpowiednio stosuje się przepisy kodeksu cywilnego o użytkowaniu (art. 252 i n. k.c.).

Na marginesie warto wskazać, iż charakter prawny instytucji trwałego zarządu był przedmiotem dyskusji w doktrynie. Obecnie za ugruntowany należy uznać pogląd zgodnie z którym trwały zarząd jest prawną formą posiadania nieruchomości obejmującą także określoną treść. Treścią tą są przede wszystkim uprawnienia jednostki organizacyjnej do korzystania z nieruchomości. Korzystanie to może przybrać zarówno charakter faktyczny (art. 43 ust. 2 pkt 1 u.g.n.), jak i prawny (art. 43 ust. 2 pkt 3 u.g.n.).²⁷ Właśnie za takim ujęciem trwałego zarządu, które nie sprowadza go jedynie do terminu technicznego lub techniczno-prawnego, ale uznaje za prawo określonej treści, opowiedział się Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 5 października 1993 roku.²⁸ Taka koncepcja sprowadza się do uznania trwałego zarządu za odrębną, niekonwencjonalną instytucję prawną w zakresie gospodarowania zasobami gruntów państwowych (Bieniek, 2005, s. 553; Bieniek, 2008, s. 257). Znane są także koncepcje, które ujmuje tę instytucję jako administracyjnoprawne prawo podmiotowe (Sobejko, 2000, s. 83) lub też prawo ze sfery prawa cywilnego (Kubot, 2007, s. 563). Skutkiem tego trwały zarząd należy uznać za formę władania nieruchomością, jednak taką, która posiada określoną treść. W szczególności przyznaje ona uprawnionemu określone prawa, w tym prawo główne, jakim jest prawo do korzystania z nieruchomości.

Niezależnie od wątpliwości związanych z charakterem prawnym trwałego zarządu bezspornym jest, iż jednostka, której nieruchomość zostaje oddana w trwały zarząd staje się posiadaczem tej nieruchomości. Dotyczy to również parku narodowego, który staje się posiadaczem nieruchomości oddanych mu w trwały zarząd. Zgodnie z przepisami ustawy o gospodarce nieruchomościami jednostce tej przysługują względem nieruchomości także określone uprawnienia. W konsekwencji park narodowy może jako posiadacz dysponować nieruchomościami znajdującymi się na jego obszarze zgodnie z posiadanym zakresem uprawnień. Ponosi również odpowiedzialność za ten obszar. Daleką analogię stanowić mogą przepisy dotyczące odpowiedzialności posiadacza

²⁵ Analiza wypadków i ich przyczyn na Orlej Perci w latach 1995–2004 Marasek, 2007.

²⁶ T.j. Dz.U. 2004, Nr 261, poz. 2603 – dalej u.g.n.

²⁷ Zob. uwagi Bieniek, 2005, s. 553–554. Równocześnie wskazać należy, iż nadanie przez ustawodawcę jednostkom organizacyjnym uprawnień do zawarcia umowy najmu, dzierżawy bądź użyczenia (art. 43 ust. 2 pkt 3 u.g.n.) powoduje przyznanie jednostkom nieposiadającym osobowości prawnej, zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnych. Takie rozwiązanie budzi zastrzeżenia. Por. Bieniek, 2005, s. 554 oraz Bieniek, 2008, s. 257.

²⁸ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 5 października 1993 roku, III CZP 129/93 (OSNCP 1994, nr 5, poz. 101).

budowli (art. 434 k.c.).²⁹ Posiadacz nieruchomości wchodzących w skład parku narodowego ponosił będzie odpowiedzialność za skutki zdarzeń mających miejsce na tym obszarze. W odróżnieniu jednak od odpowiedzialności posiadacza budowli, która opiera się na zasadzie ryzyka (Safjan, 2005, s. 1226; Śmieja, 2009, s. 524; Bieniek, 1999, s. 331),³⁰ posiadacz wyżej wymienionych terenów powinien ponosić odpowiedzialność na zasadzie winy. Można jednak dostrzec i w tym zakresie pewne analogie z odpowiedzialnością posiadacza budowli, w szczególności dotycząca należytego utrzymania budowli, co w omawianym przypadku sprowadzałoby się do utrzymania szlaków turystycznych w należyłym stanie. Zatem niezależnie od wymienionych wcześniej przepisów o ochronie przyrody, które kształtują w określony sposób uprawnienia dyrektora parku w stosunku do jego obszaru, a w konsekwencji także odpowiedzialność za ten obszar, a także przepisów o bezpieczeństwie w górach, odpowiedzialność parku narodowego za stan szlaków turystycznych i bezpieczeństwo na nich można również próbować wywodzić z przepisów dotyczących instytucji trwałego zarządu.³¹ W tym przypadku odpowiedzialność ta wynikała będzie z formy władania nieruchomościami wchodzącymi w skład parku narodowego.

Uwagi końcowe

W świetle powyższego nie ulega wątpliwości, iż dyrektor parku narodowego ponosi odpowiedzialność za udostępnianie jego obszaru dla celów uprawiania turystyki i rekreacji w górach. Powiązanie z przepisami dotyczącymi bezpieczeństwa w górach skutkuje odpowiedzialnością dyrektora tej jednostki za zapewnienie bezpieczeństwa osobom uprawiającym turystykę górską na obszarze parku. Ustalając tę odpowiedzialność *ad casu* nie można jednak pomijać obowiązków oraz odpowiedzialności innych podmiotów w zakresie bezpieczeństwa w górach. Należą do nich zarówno sami turyści lub wspinacze, jak i podmioty prowadzące w górach działalność profesjonalną. Odpowiednie przygotowanie,

²⁹ Zgodnie z tym przepisem za szkodę wyrządzoną przez zawalenie budowli lub oderwanie się jej części odpowiedzialny jest samoistny posiadacz budowli, chyba że zawalenie się budowli lub oderwanie się jej części nie wynikało ani z braku utrzymania budowli w należyłym stanie, ani z wady w budowie.

³⁰ Warto także wrócić uwagę na wskazywany, główny motyw, przyświecający oparciu odpowiedzialności posiadacza budowli o zasadę ryzyka, jakim jest wzmożone niebezpieczeństwo, „*jakie stwarza zawalenie się budynku lub podobnego obiektu*” (Śmieja, 2009, s. 524). Motyw ten może mieć w pewnym zakresie zastosowanie także przy odpowiedzialności za bezpieczeństwo na szlakach turystycznych położonych w górach, gdzie również ewentualne zaniedbania mogą skutkować powstaniem znaczącego niebezpieczeństwa dla turystów.

³¹ Uwagi w tym zakresie także Sondel, 2006, s. 13.

wyposażenie oraz zachowanie warunków bezpieczeństwa winno mieć wpływ na zakres tego obowiązku i decydować w konkretnym przypadku jak daleko sięga odpowiedzialność dyrektora parku za bezpieczeństwo turystów. Przy ocenie tej powinno się brać pod uwagę również stopień realizacji wspomnianych powyżej obowiązków informacyjnych, dotyczących zagrożeń związanych z uprawianiem turystyki górskiej i koniecznym do niej przygotowaniem, choć przyznać również należy, że wiedza ta powinna być wiedzą powszechną. Turysta uprawiający tę formę turystyki powinien ją bezwzględnie posiadać. Obowiązki dyrektora parku powinny być realizowane poprzez właściwe informowanie o warunkach turystycznych panujących na obszarze parku oraz występujących zagrożeniach, w tym ogłaszanie komunikatów lawinowych (art. 39 ust. 1 pkt 4 u.s.), a także okresowe zamknięcia określonych odcinków szlaków (art. 39 ust. pkt 1 u.s.). Nawet w przypadku turysty o odpowiednim poziomie świadomości zagrożeń występujących w górach i właściwym przygotowaniu nie można pominąć faktu, iż nikt tak dobrze, jak dyrekcja parku narodowego nie zna obszaru parku, jego specyfiki i występujących tam zagrożeń. Oczywiście ustalając zakres wskazanej powyżej odpowiedzialności, należy uwzględnić także sygnalizowane już wcześniej specyficzne warunki uprawiania turystyki górskiej.

The responsibility for tourist safety within the National Park Area includes mountains

Every year a large number of tourists visit the area of the Tatra National Park. This phenomenon of mass tourism is unfortunately also accompanied by accidents, which are a result of the lack of mountain tourism risk awareness in the majority of tourists. This results in a lack of adequate preparation, as well as a disrespect for threats.

Subjected to the regulations in force, the subjects required to ensure safety within the mountain areas forming part of national parks are in particular, national park management, tourist guides and tourist organizers. Information and prevention obligations also rest with specialized mountain rescue organizations.

The existence of the above mentioned obligations must not in any case lead to the exclusion of tourist responsibility for activities within the national park area, in particular for the consequences of events taking place whilst practicing tourism.

Literatura

- Barczyk G., Jakubowski R., Piechowski A., Żuławska G., 2000. Dolina Chochołowska [w:] Jakubowski R. (red.), Bedeker Tatrzanski, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Barczyk G., Jakubowski R., Piechowski A., Żuławska G., 2000. Ogólne wiadomości o Tatrach [w:] Jakubowski R.

- (red.), Bedeker Tatrzański, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bieniek G., 1999 [w:] Bieniek G. (red.), Komentarz do kodeksu cywilnego, Księga trzecia, Zobowiązania, Tom I, Warszawa, Wydawnictwo Prawnicze.
- Bieniek G., 2005. Trwały zarząd [w:] Bieniek G., Rudnicki S., Nieruchomości, Problematyka prawna, Warszawa, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis.
- Bieniek G., 2008 [w:] Bieniek G. (red.), Ustawa o gospodarce nieruchomościami, Komentarz, Warszawa, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis.
- Brunetko K., 2003. Po tragedii w Tatrach, Zakazy przed lawiną nie ochronią, Z Krzysztofem Kuleszą prezesem Centrum Przewodnictwa Tatrzańskiego rozmawia Krzysztof Brunetko, Tygodnik Powszechny, Nr 6 (2796).
- Cybula P., 2008. Ustawa o usługach turystycznych – proponowane kierunki zmian cz. I, Rynek Podróży, Nr 11–12, s. 43–44.
- Długosz S., Laszuk G., 1998. Ryzyko gospodarcze związane z działalnością handlową, Warszawa, Wydawnictwo Prawno-Ekonomiczne INFOR.
- „Falszywy” polski przewodnik górski skazany we Francji, 2010, www.poloniam.pl, 24 września 2010 r.
- Francja: Polak skazany za nielegalne wyprawy w góry, 2010, www.rmf24.pl, 24 września 2010 r.
- Gnela B., 2002. Cywilno-prawna ochrona konsumentów w zakresie usług turystycznych [w:] Konsument na rynku usług turystycznych w warunkach globalizacji, Katowice, Wyższa Szkoła Handlowa.
- Gnela B., 2007 [w:] Gnela B. (red.), Ochrona konsumenta usług finansowych, Wybrane zagadnienia, Warszawa, Wolters Kluwer Polska.
- Gospodarek J., 2006. Prawo w turystyce, Warszawa, Difin.
- Goślińska M., 2005. Wyrok w sprawie lawiny, Gazeta Wyborcza, 22 marca 2005.
- Kaczmarek T.T., 2007. Nowe tendencje i kierunki badań nad ryzykiem [w:] Kuc B.R. (red.), Zarządzanie ryzykiem – wyzwania XXI wieku, Warszawa, Wyższa Szkoła Zarządzania i Prawa im. H. Chodakowskiej.
- Krzysztof J., 2007. Ubezpieczenia górskie – uwagi na czelnika TOPR, www.topr.pl, 19 lipca 2007 r.
- Kubot Z., 2007. Odcinkowa (szczątkowa) zdolność prawna, Gdańskie Studia Prawnicze, t. XVII, s. 563–572.
- Łętowska E., 2000. Ustawa o ochronie niektórych praw konsumentów, Komentarz, Warszawa, Wydawnictwo C.H. BECK.
- Marasek A., 2007. Orla perć wypadki i akcje ratownicze, W górach, Nr 1(11), s. 4–9.
- Nahotko S., 1997. Ryzyko ekonomiczne w działalności gospodarczej, Bydgoszcz, Oficyna Wydawnicza Ośrodka Postępu Organizacyjnego.
- Nyka J., 2000. Tatrzy Polacy, Przewodnik, Latchorzew, Wydawnictwo TRAWERS.
- Popiołek W., 2005 [w:] Pietrzykowski K. (red.), KC Komentarz, Tom I, Warszawa, Wydawnictwo C.H. BECK.
- Robaczyński W., 2006. Przegląd uwarunkowań zagospodarowania przestrzeni, zasad tworzenia i funkcjonowania szlaków turystycznych (analiza prawna), [w:] Ogólnopolska konferencja związana z turystycznym planowaniem przestrzeni, zwłaszcza tworzeniem i funkcjonowaniem szlaków turystycznych, w szczególności na podstawie szlaków i infrastruktury rowerowej w Polsce (materiały pokonferencyjne), Warszawa.
- Safjan M., 2005 [w:] Pietrzykowski K. (red.), KC Komentarz, Tom I, Warszawa, Wydawnictwo C.H. BECK.
- Sauny A., 2006. Na krawędzi życia i gór, Katowice, Stapis.
- Sobejko W., 2000. Charakter prawny instytucji trwałego zarządu oraz instytucji gospodarowania w ustawie o gospodarce nieruchomościami, Kwartalnik Prawa Prywatnego, Nr 1, s. 83.
- Sondel J., 2006. Prawne aspekty uprawiania turystyki na obszarach chronionych, Folia Turistica, Nr 17, s. 7–25.
- Stankiewicz A., Wiśniakowska L., Wróbel B., Pakosz B. (oprac.), 1997. Sobol E. (red.), Słownik wyrazów obcych, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Stanowisko Polskiego Związku Alpinizmu w sprawie projektu ustawy o ratownictwie i bezpieczeństwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich z dnia 11 marca 2009 (Ldz. PZA – 110/09), www.pza.org.pl.
- Sułkowski Ł., 2007. Kulturowa interpretacja ryzyka w zarządzaniu [w:] Kuc B.R. (red.), Zarządzanie ryzykiem – wyzwania XXI wieku, Warszawa, Wyższa Szkoła Zarządzania i Prawa im. H. Chodakowskiej.
- Śmieja A., 2009 [w:] A. Olejniczak (red.), System prawa prywatnego, Prawo zobowiązań – część ogólna, Tom 6, Warszawa, Wydawnictwo C.H. BECK.
- Tatry, TPN, Biuletyn, 2009. Parkowa arytmetyka, Nr 4.
- Tatry, TPN, Biuletyn, 2010. Nr 1.
- Turkot P., 2007. Wyprawy komercyjne – panel dyskusyjny, 15 III, www.wspinianie.pl, 23 marca 2007.
- Wolski D., 2009a. Odpowiedzialność z tytułu szkód będących następstwem wypadków podczas imprez turystycznych (ze szczególnym uwzględnieniem turystyki górskiej) [w:] Sacha S. (red.), Bezpieczeństwo w turystyce, Wybrane zagadnienia, Kraków, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego.
- Wolski D., 2009b. Ryzyko i odpowiedzialność turysty w turystyce górskiej [w:] Cybula P. (red.), Transformacje prawa turystycznego, Kraków, Proksenia.
- Wójtowicz E., 2007. Zawieranie umów o usługi turystyczne i timesharing – obowiązki przedsiębiorców, Przegląd Prawa Handlowego, Nr 6, s. 42–48.
- Żaczkiewicz-Zborska K., 2010. Bezpieczeństwo w górach na nowych zasadach, www.lex.pl, 9 września 2010 r.

